

OKTATÁSMÓDSZERTANI FÜZETEK

FEKETE BALÁZS

ÍRÁSMÓDSZERTAN JOGHALLGATÓKNAK

OKTATÁSMÓDSZERTANI FÜZETEK V.
ÍRÁSMÓDSZERTAN
JOGHALLGATÓKNAK

FEKETE BALÁZS

ÍRÁSMÓDSZERTAN

JOGHALLGATÓKNAK

Az Igazságügyi Minisztérium „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében támogatott „Az egyetemi jogászképzés komplex oktatásmódszertani fejlesztése” című alprojekt részeként készült oktatást támogató eszköz.

Sorozatszerkesztő:

Fleck Zoltán

© Fekete Balázs, 2017

ISBN: 978-963-284-897-6 978-963-284-898-3 (online)

ISSN: 2559-9534

Felelős kiadó:

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állami és Jogtudományi Kar dékánja

Projektvezető: Sándor Júlia

Kiadói szerkesztő: Gaborják Ádám

Technikai szerkesztő: Durmits Ildikó

Tipográfia: Takács Viktória

Borítóterv: Csele Kmotrik Ildikó

TARTALOM

Íráskészség és a jogi szöveg egyedisége	1
<i>Bevezetés</i>	1
<i>A jogi szöveg sajátosságai</i>	2
<i>A jogi szöveg és a valóság megjelenítése</i>	4
<i>Emberölés a jogban és az irodalomban</i>	4
A jogászi írás műfajai	6
<i>Bevezetés</i>	6
<i>A jogi oktatás műfajai</i>	7
<i>Az esszé</i>	7
<i>Az esszé szerkezete</i>	7
<i>Az esszé: egy példa</i>	10
<i>A jogi oktatás tipikus műfajai</i>	12
A jogászi írás előkészítése és utómunkálatai	13
<i>Bevezetés</i>	13
<i>Az előkészítés</i>	13
<i>Utómunkálatok</i>	15

Érvelés és bizonyítás	17
<i>Bevezetés</i>	17
<i>A jó szöveg legalapvetőbb elvárásai: koherencia és kohézió</i>	17
<i>Az érvelés</i>	18
<i>Lineáris és dialektikus érvelés</i>	19
<i>Az érvtípusok csoportosítása</i>	20
<i>Érvelés a jogászai írásban: egy példa</i>	21
<i>A bizonyítás</i>	23
<i>Az összehasonlítás</i>	24
<i>A többváltozós elemzés</i>	25
<i>A bizonyítás: példák</i>	26
Utószó	28
Felhasznált irodalom	29
Az idézetek forrásai	30

A szép stílus adomány, amit nem lehet megszerezni. Az emberrel együtt születik, és az illető talán nem is tud róla. Van úgy, hogy méltatlan hozzá. (...) Amit mindenki megszerezhet, az a választékos stílus. A választékos stílus első feltétele pedig a nemes papiros és íróeszköz.

HAMVAS BÉLA: ÍRÓASZTALKULTÚRA

1 ÍRÁSKÉSZSÉG ÉS A JOGI SZÖVEG EGYEDISÉGE

Úgy gondolom, hogy a jog nem pusztán szabályok, vagy szabályok és elvek rendszere, és nem redukálható egyszerűen politikai választásokra vagy osztályérdekekre, hanem az inkább az, amit nyelvnek hívok. Ez alatt azonban nem csak a terminusok és kijelentések készletét értem, hanem gondolkodásbeli szokásokat és elvárásokat is – amit akár kultúrának is hívhatunk. Ez a gondolkodás és kifejezés, a társadalmi meghatározások és gyakorlatok olyan elképzelhetetlenül gazdag és összetett rendszere, melyet az egyedi elme is képes megtanulni és művelni, módosítani vagy megőrizni. A jog valójában egy önálló világ.

JAMES BOYD WHITE¹

BEVEZETÉS

A kommunikáció irányából megközelítve a jog a „közvetítés” kultúrája. Azaz olyan társadalmi gyakorlat, melynek feladata a különböző álláspontok (pl. jogilag helyes – jogilag nem helyes egy cselekedet), a különböző felek (pl. alperes – felperes; ügyfél – hivatal, a szerződő felek), és a különféle értékek (pl. egy alapjog összeütközése egy másikkal) közötti folyamatos közvetítés és a döntés kereteinek megteremtése. Ennek célja, hogy az érdekeikben és értékeikben eltérő szereplők – polgárok és intézmények – a polgári társadalomnak vagy politikai közösségnek nevezett közös keretben tudjanak létezni. Nem nehéz belátni, hogy a legtágabban értelmezett kommunikáció ezért kap különösen fontos szerepet a jog mindennapi működésében, hiszen a folytonos „közvetítés” csak akkor válhat eredményessé, ha a különféle álláspontokat értelmesen meg tudjuk fogalmazni és képesek vagyunk azokat ütköztetni.

A jogi „közvetítés” két fő csatornája a szóbeli és az írásbeli közlés. A retorikáról általában és a jogászai retorikáról is már több munka is született a hazai tudományos és egyetemi életben, és ezek, tudományos értékük mellett, az oktatásban is kiválóan felhasználhatóak.² A jogi és jogászai írás módszeréről ezzel szemben töredékek jelentek meg, melyek nagyon gyakran csak egy-egy

1 WHITE, James Boyd: *The Legal Imagination. Abridged Edition.* Chicago–London, 1985. xiii. (Ford. FEKETE Balázs.)

2 PL. ADAMIK Tamás – A. JÁSZÓ Anna – ACZÉL Petra: *Retorika.* Budapest, 2004. vagy TREMMEL Flórián: *Retorika és igazságszolgáltatás.* Budapest–Pécs, 2014.

speciális problémával foglalkoznak.³ E füzet e hiányt felismerve arra törekszik, hogy egyfajta „sorvezetőt” adjon a joghallgatók kezébe a jogi és jogász írás legalapvetőbb kérdéseiről. Természetesen semmiképpen sem tekinthető átfogónak és kimerítő részletességűnek, egy ilyen munka elkészítése e keretben valószínűleg lehetetlen lenne, hanem céljának sokkal inkább az első – néha bátortalan – lépésekhez történő segítségnyújtást tekinti. Különösen érvényes ez az állítás azért, mert a jogász írás – hasonlóan az írás más területeihez – alapvetően nem oktatható ilyen módon, hanem igazából csak a rendszeres gyakorlás és az ebből lassan kialakuló gyakorlat taníthatja meg. Másrészt, mint az élet számos más területén, itt sem lehetséges valamiféle abszolút tökéletesség elérése, hanem folyamatosan lehet fejlődni.

”

...egy

**joghallgatónak
minden értelemben
megéri „befektetni”
az íráskészsége
fejlesztésébe...**

Tagadhatatlan tehát, hogy az íráskészség kulcsszerepet kap a jogászai készségek rendszerében. Egy jól megírt beadvány akár jelentősen is növelheti a siker esélyét egy perben, egy értelmes ítélet pedig komolyan hozzájárulhat, hogy a jogvita megnyugtatóan rendeződjön el, és a közigazgatási ügyekben is számos félreértés elkerülhető a helyes és megfelelő fogalmazással. Nem is említve azt, hogy az egyetemi sikerekben mennyi szerepe lehet egy jó esszének vagy színvonalasan elkészített évfolyam- vagy szakdolgozatnak. Azaz, erre szerettem volna ezzel rámutatni, egy joghallgatónak minden értelemben megéri „befektetni” az íráskészsége fejlesztésébe, hiszen a – közeli és a távoli – jövőben is jelentős hasznot hozhat számára. E „befektetéshez” szeretnék segítséget nyújtani az elkövetkező oldalakon, remélem, hogy az olvasó is legalább annyira hasznosnak látja majd azokat, mint amennyi örömet találtam én e füzet megírásában!

A JOGI SZÖVEG SAJÁTÓSÁGAI

Csak akkor válhatunk a jogi írás „mestereivé”, ha pontosan ismerjük és értjük annak legalapvetőbb tárgyát: a jogi szöveget. Mivel irodalmat minden hallgató tanult már, a jogi szöveg jellemzőinek megragadása és bemutatása talán az irodalmi szövegek jellemzőivel összehasonlítva közelíthető meg a legkönnyebben.

³ A jogtudományi „írás” alapkérdéseiről lásd pl. FEKETE Balázs – JAKAB András: A jogtudományi munka alapjai. In: JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jogtudomány*. Budapest, 2015. 696–710. o.

AZ IRODALMI SZÖVEG

A JOGI SZÖVEG

<i>fő célja az esztétikai értelemben vett élményszerzés és az esetleges katarzis</i>	Funkció	<i>mindig normatív vagy legalábbis igényli a normativitást</i>
<i>nyílt végű, egy irodalmi mű értelmezése sosem lezárt</i>	Értelmezése	<i>létezik végső, autoritatív fórum (a bíróság), mely lezárja az értelmezési vitákat</i>
<i>univerzális (bárki olvashat)</i>	Olvasóközönsége	<i>speciális, akik a joggal valamilyen okból kapcsolatba kerülnek</i>
<i>korszaktól és szerzőtől függ, számtalan variációs lehetőség</i>	Stílusa	<i>szaknyelvi jellegzetességeket hordoz, korlátozott és behatárolt</i>
<i>végtelenül gazdag</i>	Szókincse	<i>korlátozott szakszókincsre épül</i>

A fenti táblázat nyilvánvalóan elnagyolt és sematikus, de a két szöveg alapjellemzőinek eltéréseit még jól bemutatja. A jogi szövegnek van egy olyan specifikus funkciója, mely az irodalmi szövegektől teljesen idegen, ez az emberi cselekedetek befolyásolásának igénye (normativitás). Ez a legjobban a jogszabályok és ítéletek esetében érhető tetten, de a jogról szóló másodlagos diskurzus – a tudomány és a közírás – is kapcsolódik ehhez, amennyiben a fennálló jogot kívánja alakítani, formálni. Másrészt, noha mint minden szöveg, a jogi szövegek is többféle irányból és szándék szerint értelmezhetőek, alapvetően megkülönbözteti ezeket a többi szövegtípustól az a tény, hogy létezik egy intézményes fórum, mely képes az ilyen vitákat „lezárni” és egy vitatott szövegrész „hivatalos” értelmezését rögzíteni. Ez természetesen nem zárja ki a későbbi újraértelmezés lehetőségét, de abban az esetben is a bíróság lesz erre illetékes.⁴ Utolsóként, szembe kell nézni azzal a ténnyel is, hogy a jogi szöveg egyrészt szűkebb közönségnek készül – ez gyakran nem nagyobb, mint a jogvitában érintettek köre – és nyelvi értelemben is „beszűkülte jelenség”, azaz stílusa és szókincse is jelentősen korlátozott.

Mint látható, a jogi szövegek tehát a szövegek egy speciális csoportját alkotják, melyekre számos önálló, csak erre a körre jellemző „törvényszerűség” vonatkozik. A jogi íráskészség szempontjából különösen fontos, hogy szaknyelvi stílusát és szakszókincsét a hallgatónak el kell sajátítania, mivel senki sem úgy érkezik az egyetemre, hogy ezeket ismerné. Azaz a jogi íráskészség fejlesztése sok gyakorlást igényel, azonban ezen keresztül megismerhetővé válik a jog önálló világa, melyre a fejezet elején található White-idézet is utal. Továbbá a jogi írás alapkérdéseinek megismerésén és elsajátításán keresztül a joghallgató egy számára teljesen új világba nyerhet bebecsátást, abba a világba, melynek ő maga is részévé válik a jövőbeli szakmai élete során.

⁴ Lásd Robert Cover klasszikus szövegét az USA Legfelsőbb Bíróságának „normatív univerzum teremtő” munkájáról. COVER, Robert M.: The Supreme Court, 1982 Term. Nomos and Narrative. *Harvard Law Review*, (1983–84) 4–68. o.

A JOGI SZÖVEG ÉS A VALÓSÁG MEGJELENÍTÉSE

A jogi szöveg fentiekben elméleti szempontból bemutatott – és így kissé távolinak tűnő – sajátosságait kiválóan lehet illusztrálni az ugyanarról a témáról szóló jogi és nem jogi szövegek egymás mellé állításával. E példák segítségével kézzelfoghatóvá válhat, amit az előzőekben elméletben próbáltam bemutatni, és ezzel párhuzamosan érzékelhetővé tehető a jogi szövegek eltérő valóságrepresentációs képessége. Egy büntetőjogi tényállást (az emberölés) és az ahhoz kapcsolódó hivatalos bírói értelmezést (jogegységi határozat) állítok párba egy irodalmi részlettel (Camus: *Az idegen* – régebbi fordításban: *A közöny*) a fentieket alátámasztandó.

EMBERÖLÉS A JOGBAN ÉS AZ IRODALOMBAN

A 2012. évi C. törvény a következőképpen határozza meg az emberölés és az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállását.

„160. § (1) Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (...)
161. § Aki mást méltányolható okból származó erős felindulásban megöl, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az emberölés igencsak lakonikus tényállását értelmezi és magyarázza a Kúria 3/2013 BJE határozata, melyből két pontot idéznék részletesebben.

„2. Az emberölésre, illetőleg a testi sértésre irányuló szándék megállapításánál az elkövetéskori tudattartalomra a tárgyi (objektív) és az alanyi (szubjektív) tényezőkből lehet következtetni. Ezeknek az alábbi – példálódzó jellegű – felsorolása segítséget ad az elkövetéskori szándék jellegének a helyes megítéléséhez.

A) A tárgyi tényezők körében:

a) A cselekmény elkövetéséhez használt eszköz mindig gondos értékelést igényel. Az emberölésnek vannak ugyan ún. tipikus eszközei (kés, fejsze, lőfegyver, méreg stb.), ám azok egymagukban még nem alapozzák meg az ölési szándékra vonható következtetést, az eszközt ugyanis minden esetben össze kell vetni az elkövetés egyéb körülményeivel. (...)

6. Az emberölés enyhébben minősülő – privilegizált – esete: az erős felindulásban elkövetett emberölés.

a) Az indulat hatása alatt elkövetés egymagában még nem alapozza meg az emberölés privilegizált alakzatát. Az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapításához az indulat olyan – fiziológiai eredetű – magas foka szükséges, amelynek következtében az elkövető belső egyensúlya megbomlik, tudata elhomályosul és ennek folytán a megfontolás szokásos mértékének megtartása lehetetlenné válik.”

Albert Camus *Az idegen* (régebbi fordításban: *A közöny*) című művében leír egy gyilkosságot, ami természetesen megvalósítja az emberölés tényállását.

„Az égető érzés annyira elviselhetetlen volt, hogy újra elindultam. Pedig tudtam, hogy hülyeség, attól még nem szabadulok meg a napfénytől, ha egy lépéssel előbbre megyek. De én előrébb mentem, egyetlen lépéssel. Ekkor az arab fektében előhúzta a kést, és odatartotta elem a napsütésben. A késen megcsillant a fény, mintha a hosszanti pengevillanás végigszántotta volna a homlokomat. Ugyanebben a pillanatban

a szemöldökömön összegyűlt verejték hirtelen végigfolyt a szemhéjamon, és langyos, vastag fátyollal, a sós verejték áthatolhatatlan függönyével vonta be a szememet. Semmi mást nem éreztem, csak a napfény pörölycsapásait a homlokomon, és ezzel egyidejűleg a még mindig felém meredő késről felvillanó éles fénysugarat. Az izzó penge fájdalmasan belevájta a szemöldökömbé, és a szemüregem legmélyéig hatolt. Ez volt az a pillanat, amikor egyszerre minden kibillent az egyensúlyából. Újra megcsapott a tenger tömény és perzselő lehelete. Mintha megnyílt volna fölöttem az ég, és csak álltam a zuhogó tűzesőben. Testem pattanásig feszült, kezem görcsösen rákulcsolódott a revolverre. A ravasz engedett, tenyeremben éreztem a tükörsima markolatot, és minden ezzel kezdődött, ezzel a fülsiketítő tompa csattanással. Végre leráztam magamról a napfényt meg a verejtéket. Átvillant rajtam, hogy földig romboltam ennek a napnak a törékeny egyensúlyát, ennek a tengerpartnak a különleges csendjét, ahol pedig boldognak éreztem magam. Ekkor megint lőttem, négyszer egymás után, a golyók láthatatlanul fúródta a már mozdulatlan testbe. Olyan érzésem volt, mintha az öklömmel négyszer egymás után megdöngtettem volna a balsors kapuját.⁴⁵

MEGJEGYZÉSEK, KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Három nagyon eltérő szöveget olvashattunk, azonban összeköti őket, hogy témájuk – az emberölés – közös. Melyek a legfontosabb különbségek e szövegek között? A fenti táblázat alapján milyen eltéréseket lehet azonosítani?
2. A szövegek eltérései természetesen nem véletlenek, hanem szorosan összefüggenek a szöveg céljaival. Milyen célok állnak az idézett paragrafusok és bírói határozat mögött és hogyan hatnak ezek azok megformáltságára? Mi lehetett Camus célja egy gyilkosság ilyen részletességű és erősen pszichologizáló leírásával? Mennyiben tudunk meg többet az eseményről Camus megfogalmazásán keresztül, mint ha csak a jogszabályszoveget vagy a bírói értelmezést olvasnánk? Megfordítva, mennyivel és miben tudunk meg többet az emberölésről, ha a jogi szövegeket olvassuk?
3. Camus leírása részletgazdag, mind a cselekmény ténybeli körülményeinek, mind az elkövetés lelki motivációinak bemutatásában. E tényelemek közül melyek lehetnek fontosak az emberölés cikelyének szempontjából? Tehetünk különbséget az ún. releváns és nem releváns tények között? Vajon a Btk. 160. vagy 161. paragrafusát kell alkalmaznia a bíróságnak? Milyen tények kiemelésével érvelhetünk egyik vagy másik paragrafus alkalmazása mellett? Mennyiben segítik a döntést a jogegységi határozat idézett részletei?
4. Érdemes megfigyelni, hogy a három szöveg absztrakciós szintje jelentősen eltér. A Btk. paragrafusai magas absztrakciós szintű fogalmakat használnak – pl. „más”, „megöl”, „méltányolható ok”, „erős felindulás”, „büntett” –, a jogegységi határozat szintén ilyenekre támaszkodik – pl. „tárgyi tényezők”, „alanyi tényezők” vagy „lófegyver” – ezzel szemben az irodalmi szöveg kifejezetten részletesen írja le a cselekményt. Ugyanarról a valóságról beszélünk egyáltalán? Miben más minőségileg a jog valóságmegjelenítő képessége, mint az irodalomé és miért?
5. A fenti szövegek alapján készítsen egy olyan táblázatot, mely az emberölésre vonatkozó legalapvetőbb jogi kifejezéseket Camus leírásának részleteivel állítja párba! Értékelje a táblázatot, magyarázza meg az eltérések nyelvi jellegét és lehetséges okait!

5 CAMUS, Albert: Az idegen. (Ford. ÁDÁM Péter és KISS Kornélia.) Budapest, 2016. 81–82. o.

2 A JOGÁSZI ÍRÁS MŰFAJAI

„Valami titkos kör folyton szűkül,
s a kútmélyéből a tompa suttogásnak
felzeng egy hang a többi hang közül,
legyőzi mind és csend lesz körülötte,
hallani a fű hogy nő a mezőn,
szavak hallatszanak közeledőn,
csengők zendülnek meg könnyű ütemre –
érteni kezdem már, tollat fogok,
s mintha diktálnák – a fehér füzetbe
egymás alá simulnak a sorok.”

ANNA AHMATOVA⁶

BEVEZETÉS

A műfajok ismerete a sikeres írói tevékenység elengedhetetlen feltétele. Egy meghatározott műfaj kiválasztásával az író számos elvárásnak is aláveti magát – ezeket műfaji elvárásoknak nevezzük – és művét nem kizárólag annak tartalma, hanem a műfaji elvárásoknak való megfelelés szempontjából is értékelni fogják. Gerald Genette francia irodalmár a műfaji elvárásokat architextusnak nevezi és nagyon találóan ún. „teljesen néma kapcsolatról” ír, mivel az irodalmi szövegek nagyon ritkán határozzák meg maguk, hogy melyik műfajhoz tartoznak, és végső soron mindig az olvasók sorolják be a műveket különféle műfajokba. Azonban, e némaság ellenére, a műfaji elvárásoknak kifejezetten nagy jelentősége van, ugyanis ezek irányítják az olvasó „elvárási horizontját”, azaz meghatározzák azt, hogy mit várnak egy adott munkát kézbe véve.⁷ Ha nem sikerül munkánkkal ezt az „elvárási horizontot” pontosan eltalálni, akkor az szinte biztosan a munkánk leértékeléséhez, sikertelenségéhez vezet, annak tartalmától szinte függetlenül.

Talán már érthető, hogy miért kiemelkedően fontos a műfajok ismerete, hiszen egy rossz műfaj megválasztásával már a munka elkészítését megelőzően sikertelenségre ítéltethetjük magunkat. A jogászi írásnak is léteznek különféle műfajai, és a következőkben ezeket mutatom be részletesebben. Annyit szeretnék csak bevezetésként felvetni, hogy a műfajelmélet jogszabályok különböző típusainak körében is jól alkalmazható, mivel nem nehéz belátni, hogy a jogszabályok egyes típusai – alkotmány, törvény, rendelet, nemzetközi szerződés stb. – mind-mind

6 AHMATOVA, Anna: Alkotás. (Ford. RAB Zsuzsa.) Részlet.

7 GENETTE, Gérard: Transztextualitás. *Helikon*, (1996) 1–2. 85–86. o.

önálló, egyedi jellemzőkkel rendelkező műfajok, melyek az irodalmi művekhez hasonlóan önálló „elvárási horizontokat” építenek fel. A legfontosabb különbség az irodalmi műfajokkal összehasonlítva, hogy az ún. műfaji jellemzőket maguk a jogszabályok és a kapcsolódó jogalkalmazó gyakorlat dolgozza ki részletesen, nem pedig „olvasóközönségük”.

A JOGI OKTATÁS MŰFAJAI

A jogászi írás műfajainak első nagy csoportja a jogi oktatásban használt különféle típusok. Ezek gyakorlati jelentősége igen nagy, hiszen számos tantárgy minősítése ilyen írásbeli munkákon alapul, továbbá a tanulmányokat egy évfolyamdolgozat elkészítése „koronázza meg”. Ezek alaptípusa az esszé, és erre az alaptípusra épülnek a különféle variációk, mint például a házi dolgozat, az évfolyamdolgozat és a szakdolgozat.⁸

AZ ESSZÉ

Az esszéírásnak számos iskolája létezik, és ezek közül igen befolyásos az angol nyelvterületen elterjedt gyakorlat. A következőkben ennek segítségével fogom az esszéírás alapjait bemutatni, mivel úgy vélem, hogy ez egy olyan általános megalapozást nyújthat, melyre az egyes specifikus műfajok már könnyen felépíthetőek. Másrészt, amennyiben angol nyelvű szakirodalommal találkozunk majd a hallgatók, azok szintén erre a mintára épülnek általánosságban. Kis eltérésekkel e résznél Tankó Gyula leírására, rendszerezésére támaszkodom, mivel véleményem szerint az igen jól ragadja meg az esszéírás legfontosabb kérdéseit.

AZ ESSZÉ SZERKEZETE

Az esszék – függetlenül terjedelmüktől és esetleges egyedi műfaji jellemzőiktől – alapvetően ugyanarra a szerkezetre épülnek, és e szerkezet fő feladata a szöveg meggyőzőerejének lehető legmagasabb szintre történő fejlesztése és így az írásbeli közvetítés sikeressé tétele.

Az alábbi táblázat vázlatosan összefoglalja az esszé alapelemeit és ezek jellemzőit. Több ponton azonban érdemes részletesebben is megmagyarázni az egyes részkérdéseket.

⁸ TANKÓ, Gyula: Professional Writing. The Academic Context. Budapest, 2016. 31–39., 86–96.

”

Ezek gyakorlati jelentősége igen nagy, hiszen számos tantárgy minősítése ilyen írásbeli munkákon alapul, továbbá a tanulmányokat egy évfolyamdolgozat elkészítése „koronázza meg”.

SZERKEZETI ELEM	FELADATOK	JELLEMZŐK	POZÍCIÓ
CÍM	(i.) esszé témájának jelzése (ii.) az olvasók megszólítása (iii.) az olvasó figyelmének felkeltése	(i.) általában rövid (ii.) lehet állítás vagy kérdés (iii.) hatásos	Bevezetés
TÉZIS	(i.) megfogalmazza az esszé alapállítását (ii.) megadja az esszé témáját és ezen keresztül a kereteit	(i.) nem túl terjedelmes (ii.) specifikus (iii.) egyértelmű (iv.) érvet fogalmaz meg	Bevezetés
ÉRVELÉS	(i.) alátámasztja a tézist (ii.) megteremti az érvelés háttérét	(i.) kielégítően megalapozott (ii.) pontos (iii.) releváns (iv.) elfogadható (v.) megfelelően dokumentált	Szövegtest
ÁTVEZETÉS	(i.) lezár egy gondolatmenetet (ii.) jelzi egy új gondolatmenet kezdetét (iii.) esetlegesen összefoglalja a korábbiakat	(i.) specifikus kifejezéseket használ (pl. „lezárásként”, „összefoglalva”, „mielőtt továbblépnénk”) (ii.) strukturálja a szöveget	Szövegtest
KONKLÚZIÓ	(i.) lezárja az esszét (ii.) összefoglalja a lényeges állításokat (iii.) megerősíti a tézist	(i.) feszes (ii.) nem tartalmaz új gondolatot	Lezárás

Elsőként meg kell jegyezni, hogy az angol esszéírás szabályai szerint az esszé alapegysége a bekezdés, és ez a felfogás alapjaiban tér el attól a magyar felfogástól, mely az írásbeli dolgozatokat a bevezetés – kifejtés – lezárás hármasságára építi fel. Valószínű, hogy a joghallgatók eddig csak ezzel a szemlélettel találkoztak a középfokú oktatásban. Azonban, úgy vélem, itt egy olyan lényeges szemléletbeli különbségről van szó, amit a leendő jogászoknak mindenképpen el kell sajátítaniuk a siker érdekében. Az angol felfogás ugyanis nem egy kötelező szerkezeti séma, hanem az érvelés alapegysége, a bekezdés irányából közelíti meg az esszéírást. Azaz az érvelés „építőköveire” koncentrálnak elsődlegesen és csak ezt követően fordul a szerkezet kérdései felé. Emögött az a felismerés állhat, hogy jó és jól megírt, bekezdésekbe rendezett gondolatokat könnyű jól és – retorikai értelemben – hatásosan elrendezni, míg pusztán a szerkezet ismerete és figyelembevétele egyáltalán nem garancia egy jó szöveg elkészítésére.

Egy retorikailag is sikeres bekezdés alapvetően három elemen alapul. A bekezdés egy ún. (i.) téma- vagy kulcsmondattal kezdődik, melyben a szerző kifejti, hogy mi az adott bekezdés tárgya, miről szól ez a szövegegység. Ez a témamondat sosem csak egy egyszerű állítás, hanem mindig valamilyen, a témához kapcsolódó állítást vagy gondolatot is magában foglal. Például: „A jogegységesítés és jogharmonizáció – noha köztük a különbség a mindennapok szóhasználatában gyakran összerosódik – nem teljesen azonos jelentésű fogalmak.”⁹ A példában látható, hogy a szerző először megjelöli a bekezdés témáját (a jogegységesítés és a jogharmonizáció), majd pedig összekapcsolja egy állítással (nem azonos fogalmak, noha gyakran annak tekintjük). A bekezdés ezt követően (ii.) érvekkel alátámasztja a témamondatot, és végül a (iii.) zárómondat lezárja a bekezdést és egyben „kinyitja” a gondolatmenetet a következő bekezdés felé. E felépítés a szöveg összes részére vonatkozik, kivéve a címet, de nyilvánvalóan hozzá kell alakítani az olyan egyedi funkcióval rendelkező részekhez, mint a tézis vagy a konklúzió.

Az esszé szempontjából kiemelkedően fontos a tézis léte és megfogalmazása. Megfelelő tézis nélkül lehetetlen jó esszét írni, ugyanis a tézis egyrészt egy bekezdésbe vagy akár egy mondatba sűríti a szerző mondanivalóját és így felhívja rá az olvasó figyelmét, másrészt ezáltal megadja a szöveg legtágabb tematikus kereteit, melyektől ha a szerző eltér, a szöveg csapongóvá és így nehezen követhetővé válik. Véleményem szerint a hazai tudományos jogászi írás egyik tipikus hibája, hogy a tanulmányok egy része egyszerűen nem tartalmaz egy jól megfogalmazható tézist vagy tézismondatot, hanem egy túlzottan tág és széles témáról a szerző „egyszerűen csak leírja gondolatait”. Utolsóként, a tézis abból a szempontból is fontos feladatot tölt be, hogy ha a tervezett esszé témáját nem tudjuk egy tézismondatba összefoglalni, akkor érdemes rajta egészen addig tovább dolgozni, amíg ez sikerül, mivel megfelelő tézis nélkül az esszénk is sikertelen lesz. Összegezve, a jó tézis véleményem szerint a jó esszé kulcsa is.

Az esszé három nagy egysége – bevezetés, szövegtest (érvelés), lezárás – természetesen több bekezdésből épül fel, a konkrét műfaji elvárások függvényében (pl. kétoldalas házi dolgozat vs.

⁹ PÉTERI Zoltán: Jogegységesítés és jogharmonizáció. In: PÉTERI Zoltán: *Jögösszehasonlítás. Történeti, rendszertani és módszertani problémák*. Budapest, 2010. 230. o.

”
**Az esszé
szempontjából
kiemelkedően
fontos a tézis léte
és megfogalmazása.
Megfelelő tézis
nélkül lehetetlen
jó esszét írni...**

szakdolgozat). Itt lehetetlen általános receptet adni, azonban megállapítható, hogy egy esszében mindig a szövegtest a legterjedelmesebb egység, melynél a másik két rész jelentősen rövidebb. A szövegtest is sok esetben – amennyiben a téma vagy a terjedelem ezt indokolja – alrészekre tagolódik és ezeknél nyernek jelentőséget az átvezető bekezdések. Az átvezető bekezdések különösen fontosak, mert ezek strukturálják a szöveget és ezen keresztül rendezik az érvelést. Másrészt, egyfajta részkonklúzióként, lehetőséget adnak az olvasónak arra, hogy egy pillanatra megálljon a gondolatmenet közben és mérlegelje az addigi eredményeket. Az átvezető bekezdések az érvelés megfelelő pontjain történő alkalmazása nagy segítség lehet az olvasó számára a szöveg gondolatmenetének követésében, és így jelentősen javíthatja esszénk érthetőségét és meggyőzőerejét.

A konklúzió elsődleges feladata az esszé lezárása a tézis megerősítésén keresztül. A konklúzió megszővegezésénél számos lehetőség közül választhatunk: az esszé lényeges állításainak összefoglalása, a tézis újraértékelése vagy újragondolása az esszé állításainak fényében, következtetések levonása az érvelés alapján stb. Azonban – és ez elsőre meglepő lehet – tudatában kell lennünk annak is, hogy egy igazán jó konklúzió a lezárás mellett rámutathat arra, milyen új kérdések és problémák merülhetnek fel, melyeket szintén érdemes lehet – immár egy újabb esszében – feltárni és kidolgozni. Azaz az igazán hatásos konklúzió felvetethet további kérdéseket, és a tudományos munka valójában e kérdések láncolatain keresztül halad előre.

AZ ESSZÉ: EGY PÉLDA

Az esszé műfajának bemutatásához Péter László történész magyar nacionalizmusról szóló tanulmányának részleteit hívom segítségül. Ezt a szokatlan választást az indokolja, hogy Péter 1965-ben Oxfordban doktorált, majd ezt követően a *University College of Londonon* tanított egészen visszavonulásáig, így nyilvánvalóan tökéletesen elsajátította az angol tudományos írás hagyományait és módszereit, azonban angol munkái mellett magyar nyelven is publikált, és ezzel ezt a hagyományt a magyar nyelv közegébe szervesen ültette át.

Tanulmánya tézisét a következőképpen fogalmazta meg:

„Előadásom alig több egy állításnál (...). Az állítás – banálisan hangzik – a következő: a nacionalizmus az egész magyar közgondolkodást a reformkortól mindmáig alakító szemlélet; másképpen szólva, a nacionalizmus nemcsak egy irányzata a magyar politikának a sok közül, hanem ezen felül a legkülönbözőbb politikai irányzatok mögött meghúzódó szemlélet is.”¹⁰

A hosszabb bevezetést követően rátér a téma részletes kifejtésére (átvezetés):

„Rátérek most a magyar nacionalizmusra,

(I.) először annak néhány jellemző vonását állítom össze;

(II.) ezt követően vázlatot adok a doktrína szerepéről az elmúlt száz év magyar történelmében;

¹⁰ PÉTER László: A magyar nacionalizmus. In: PÉTER László: *Az Elbától keletre*. Budapest, 1998. 60. o.

(III.) előadásom legvégén pedig, a tárgyhoz alig tartozóan, egy értékelő megjegyzés áll, melyhez a nacionalizmus két – magyar politikát érintő – következményének a szembeállításán keresztül jutok el. Az olvasó elnézését kell kérjem a vázlatos előadásmód miatt, de a tárgy terjedelme nem teszi lehetővé a bővebb kifejtést és dokumentációt.¹¹

Az ún. „jó bekezdés” összes jellemzőjét szemlélteti ez a bekezdés (érvelés):

„A Trianont követő huszonöt esztendőben a magyar politika úgyszólván teljesen akörül forgott, hogy milyen módon lehetne Magyarországot »történelmi« határai közé visszaállítani. Soha korábban nem rendelték egy cél alá a politikát Magyarországon olyan nagy mértékben, mint ahogyan ez a két világháború között a területi revízióval történt. Jórészt emiatt került Magyarország a harmincas években a tengelyhatalmak oldalára, üzent később hadat a Szovjetunióknak és maradt végül Hitler utolsó csatlósa.”¹²

Végül egy jó példa a hatásos konklúzióra:

„Ezek a kérdések főleg azért indokoltak, mert a magyar nacionalizmus történetének előítélet-mentesebb vizsgálatával együtt járó előnyök sokkal nyilvánvalóbbnak tűnnek, mint az ezzel esetlegesen együtt járó hátrányok.”¹³

MEGJEGYZÉSEK, KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Nagyon találó Péter megfogalmazása, amikor arról ír, hogy előadása „alig több egy állításnál”. Általános vélemény, hogy az igazán jó esszéket, függetlenül terjedelmüktől, mindig össze lehet egy lényegre törő állításban foglalni. Az írás önellenőrzésének egyik fontos lépése, hogy megpróbáljuk összefoglalni egy hasonló hosszúságú állításban a szövegünket. Ha ez nem sikerül, akkor valószínűleg még további munkát igényel a szöveg, mivel minden bizonnyal vannak benne olyan részek, melyeket érdemes elhagyni.
2. Mindig nagyon hatásos, és segíti az olvasását, ha Péterhez hasonlóan összefoglaljuk a bevezetést követően az esszénk főbb tartalmi csomópontjait. Ez a megoldás sikeresebb teheti gondolataink közvetítését, mivel nem hagyja, hogy az olvasó reménytelenül „elvessen a szövegben”. Az olvasó segítségére fordított energia véleményem szerint a legjobb befektetés, mivel jelentősen javítja annak esélyét, hogy az esszénkről kedvező kép alakul ki.
3. A fenti részletekben az is látható, hogy Péter minden idézett részletben szigorúan tartja magát az „egy bekezdés – egy gondolati egység” arany szabályához. E szabály lényege, hogy nem szabad több gondolatot „bezsúfolni” egy bekezdésbe, mivel az jelentősen csökkentheti annak pontosságát és relevanciáját. Ha erre figyelünk, az fesztessé és fegyelmzetté teszi a szövegünket, és ez szintén javítja annak esélyét, hogy sikeresen közvetítsük gondolatainkat.
4. Keressen jogtudományi munkákból hasonló részleteket, és figyelje meg, azok mennyiben térnek el, eltérnek-e egyáltalán Péter fenti megfogalmazásaitól! Ha igen, mi lehet az eltérések oka?

11 PÉTER: A magyar nacionalizmus. 65. o.

12 PÉTER: A magyar nacionalizmus. 79.

13 PÉTER: A magyar nacionalizmus. 84.

A JOGI OKTATÁS TIPIKUS MŰFAJAI

Tapasztalataim szerint a jogi oktatásban három eltérő műfajt használnak jelenleg Magyarországon. Ezek: (i.) a házi dolgozat vagy beadandó; (ii.) az évfolyamdolgozat; és (iii.) a szakdolgozat. Az egyes tárgyakat lezáró írásbeli vizsgákra itt nem térnék ki külön, mivel azok szerkezete és elvárásai alapvetően a tárgy jellegétől és az oktató felfogásától függenek, de megjegyzem azt, hogy az esszéírás fenti szabályai az ún. „esszékérdéseknél” jól alkalmazhatóak.

A JOGI OKTATÁS LEGFONTOSABB MŰFAJAI

	TERJEDELEM	FUNKCIÓ	TÉMA	DOKUMENTÁLTSÁG
HÁZI DOLGOZAT	rövidebb	gyakorlat-szerzés	egy jól körülhatárolható probléma	elvárástól függően, hivatkozás és/vagy irodalomjegyzék
ÉVFOLYAMDOLGOZAT	min. 1 év (40 000 leütés)	írás- és elemzési készség fejlesztése	egy problémakör és kontextusa	precíz hivatkozás és irodalomjegyzék
SAKADOLGOZAT	min. 2,5 év (100 000 leütés)	a jogász írás elsajátításának bemutatása	egy problémakör komplex áttekintése és kidolgozása	precíz hivatkozás és irodalomjegyzék

Mint látható, a házi dolgozat funkciója alapvetően az, hogy a hallgató gyakorlatot szerezzen a jogi kérdésekről való írásban, ezzel szemben az évfolyamdolgozat már a szakdolgozatírásra készít fel. Ideális esetben egy szakdolgozat azt bizonyítja, hogy a hallgató tanulmányai végére képessé válik egy jogi problémakör komplex, tudományos igényű és rendszerezett feldolgozására és ezzel kapcsolatosan meg tudja szakmai álláspontját fogalmazni. Azonban, meggyőződésem szerint, sosem szabad elfelejteni, hogy e különféle műfajok mind-mind az esszé műfajára épülnek, így az esszé szabályosságai ezekre is vonatkoznak.

A JOGÁSZI ÍRÁS ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS UTÓMUNKÁLATAI

A tudományos munkának és az azt kísérő gondolkodásnak sosincs vége. Egy válasz új kérdésfelvetéseket teremt, a határok pedig azért vannak, hogy túllépjünk rajtuk.

REZSŐHÁZY RUDOLF¹⁴

BEVEZETÉS

Talán meglepő lehet első hallásra, de véleményem szerint lehetetlen „csak úgy”, ihletből írni. Egy írásmű elkészítését több előzetes lépés is megelőzi, és az utolsó sor leírása sem jelent befejezettséget. Legtágabban értelmezve az írás valójában egy jóval hosszabb folyamat csúcsa, melyet előkészítés és utómunkálatok sora keretez.

AZ ELŐKÉSZÍTÉS

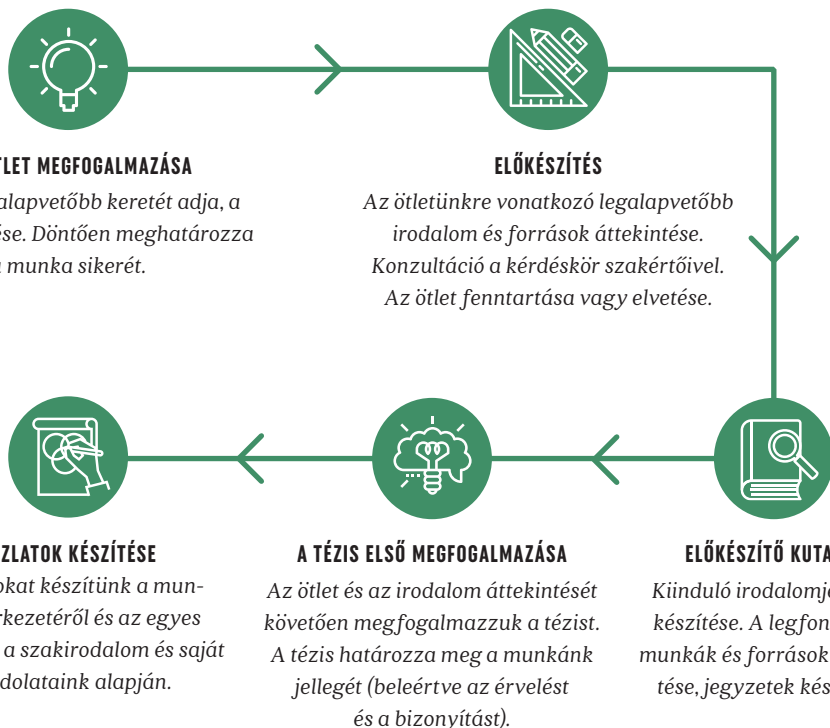
A következő oldalon bemutatott táblázatban található lépések természetesen az ideális munkafolyamatot mutatják be. Nyilvánvaló, hogy egy házi dolgozatban nem feltétlenül szükséges mindegyik lépést ugyanolyan alapossággal végigjárni, azonban egy évfolyam- vagy szakdolgozat esetében már nélkülözhetetlenek tűnnek. Véleményem szerint az ötlet és a tézis megfogalmazása kulcsfontosságú, ugyanis ezek hiányában lehetetlen jó munkákat írni, hiszen nem lesz a szövegnek valódi, értelmezhető mondanivalója. A többi fázis idő és egyéb feltételek fényében lehet rövidebb vagy hosszabb.

A munkánkat meghatározó ötlet kapcsán lehetetlen általános jellegű tanácsokat adni. Vannak divatos témák, melyekkel hullámszerűen szeretnek a hallgatók foglalkozni; vannak olyan témák, melyek csak keveseket érdekelnek és jelentőségük előre periférikusnak tűnik. Úgy gondolom, hogy a legfontosabb, hogy mindig olyan témát válasszunk és ezen belül olyan ötletet vessünk fel, melyet – valamilyen okból – közelállónak érzünk magunkhoz. Ha valami számunkra is érdekes, az olyan érzelmi hajtóerőt biztosít, mely átsegíthet majd az írás nehezebb periódusain és abban is segíthet, hogy ne veszítsük el motivációnkat a későbbiekben. Azt is gondolom, hogy érdemes

¹⁴ REZSOHÁZY, Rudolf: Sociologie des valeurs. Paris, 2006. 172. o.

bátornak lennünk és esetlegesen népszerűtlen vagy éppen nem divatos témákkal és ötletekkel kísérleteznünk – amennyiben számunkra az valamilyen okból fontos vagy kötődünk hozzá. Sokat segíthet, ha az ötletünk kapcsán megkérdezzük egy nálunk tapasztaltabb oktatót, mivel adott esetben bátorítást kaphatunk, vagy pedig olyan problémákra hívhatják fel a figyelmünket, melyek az ötlet átgondolására készíthetnek minket.

AZ ELŐKÉSZÍTÉS LEHETSÉGES LÉPÉSEI

Az előkészítés során két alapvető út áll a rendelkezésünkre, az egyik a könyvtári munka, a másik pedig az elektronikus adatbázisok használata.¹⁵ Véleményem szerint érdemes első lépésként adatbázisok segítségével azonosítani a számunkra szükséges irodalmat, majd ez alapján elindulva a könyvtári kutatás segítségével további forrásokat bevonni. Számos interneten elérhető jogi forrásokat és irodalmat tartalmazó adatbázis áll a rendelkezésünkre, ezek közül a legfontosabbak a következők:

- *Jogkódex* – jogkodex.hu (jogforrások, döntések és szakirodalom magyar nyelven)
- Az Országgyűlési Könyvtár oldala – ogyk.hu (a legnagyobb szakirodalmi katalógus és számos elérhető adatbázis magyar nyelven)
- *Heinonline* – heinonline.org (a legnagyobb angol nyelvű szakikkadatbázis és döntvénytár)

¹⁵ A könyvtári és adatbázis-kutatásról lásd: ACZÉL-PARTOS Adrienn: Jogi könyvtárak és adatbázisok. In: JAKAB-MENYHÁRD (szerk.): *A jog tudománya*. 579–642. o.

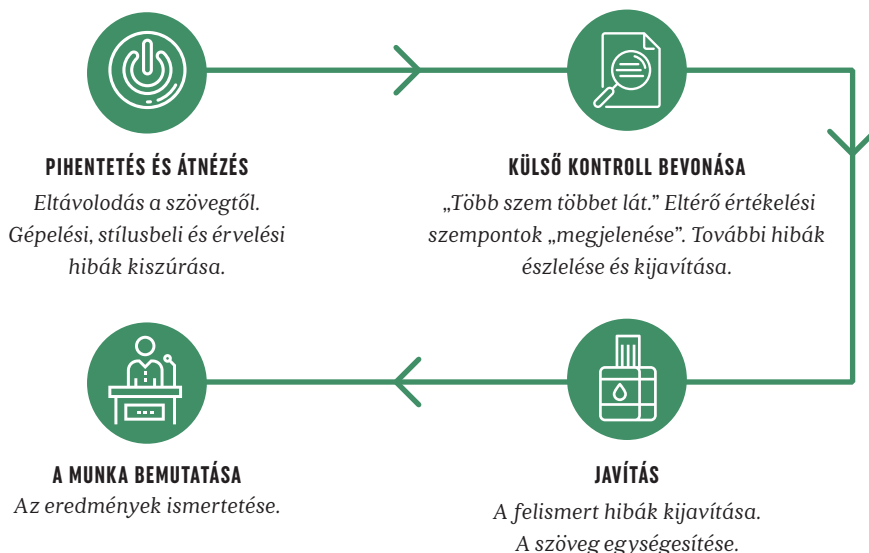
- *Social Science Research Network* – ssrn.com (a legnagyobb, ingyen hozzáférhető társadalomtudományi szakcikkladatbázis)
- *Persée* – www.persée.fr (francia nyelvű társadalomtudományi és jogi folyóiratok ingyenesen hozzáférhető gyűjteménye)
- *Beck-online* – beck-online.beck.de (német nyelvű jogi és jogtudományi adatbázis)

A vázlatkészítés szintén fontos lépés a sikeres munkában. Ennek során vázlatosan rögzítjük gondolatainkat a témánk és a szakirodalom kapcsán, illetve följegyezzük az olvasás közben számunkra lényeges információkat. Ezek a későbbiekben kiemelkedő szerepet kaphatnak, mivel jelentős segítségünkre lehetnek érvelésünk felépítésében. Másrészt már a vázlatok készítése során észrevehetünk olyan problémákat és kérdéseket, melyekkel majd az írás során szembe kell néznünk, és így azok nem érnek minket váratlanul, nem akasztják meg munkánkat.

UTÓMUNKÁLATOK

A legfontosabb utómunkálatok a következők:

AZ ÍRÁS UTÓMUNKÁLATAI

Fontos azzal tisztában lenni, hogy amikor először kész vagyunk egy szöveggel, akkor az még nem jelenti munkánk befejezését. „Errare humanum est” – tartja a latin mondás, és valójában csak az nem hibázik, aki nem dolgozik, így természetes, hogy a szövegünk első változatában számos hibát és problémát fogunk találni. Ezért különösen fontos – amennyire lehet – a szövegünket tovább javítani.

A szöveg tökéletesítésének két fő útja lehetséges. Az első saját javítás, az önkorrekción. Ebben az esetben a lehető legjobban el kell távolodnunk szövegünkötől, azaz a szöveget pihentetni kell az íróasztalfiókban legalább pár napig. Egyszer egy kiváló stílusérzékkel megáldott műfordító és író arra biztatott, hogy ha kész vagyok, akkor a szöveget legalább egy hónapra tegyem félre, mert ha ezt követően előveszem, „döbbenetes” dolgokat fogok majd észrevenni benne. Ez valóban így van, ugyanis az írás során túlzottan involválódunk a szöveg megalkotásába és ezért a legalapvetőbb hibákat (pl. alany és állítmány egyeztetése) sem látjuk meg. Ellenben a szöveg pihentetését követően, friss szemmel számos nehézség és probléma előtűnhet.

A másik lehetőség valamilyen külső kontroll bevonása. Azaz, odaadjuk valakinek a kész szöveget és megkérjük, hogy olvassa el. Ez egy kiváló módszer, és legtöbb esetben nem baj, ha „jóakarónk” nem szakmabeli, ugyanis a laikusok gyakran jobban észrevesznek bizonyos logikai, érvelésbeli hiányosságokat. Felbecsülhetetlen segítséget kaphatunk ezen az úton, én például sosem adok úgy ki szöveget a kezemből, hogy azt rajtam kívül valaki nem olvasta volna még el.

A fenti 4. pont, a munka bemutatása, nem feltétlenül része az utómunkálatoknak. Vannak azonban helyzetek, például egy házi dolgozat szemináriumi előadás keretében történő ismertetése, vagy a szakdolgozatvédelem, amikor erre is szükség van. Ez a bemutatás mindig jó teszt, hiszen ha nem tudjuk egy rövid előadás formájában a munkánkat összefoglalni és ismertetni, az arra utalhat, hogy valamilyen probléma van vele. Jó próba lehet átgondolni, hogy egy kész szöveg alapján milyen rövid előadást tartanánk, még akkor is, ha ez nem része a feladatunknak.

4

ÉRVELÉS ÉS BIZONYÍTÁS

A retorika a dialektika párja: mindkettő olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyeket valamiképpen minden ember egyaránt megismerhet, és nem tartozik semmiféle külön tudományhoz. Ezért többé-kevésbé mindenkinek köze van mindkettőhöz, hiszen bizonyos fokig mindenki megpróbál kijelentéseket bírálni és indokolni, védekezni és vádolni. A hétköznapi emberek közül egyesek ösztönösen teszik ezt, mások gyakorlással szerzett jártasságból.

ARISZTOTELÉSZ¹⁶

BEVEZETÉS

A jogászi írás szíve az érvelés és a bizonyítás. E két módszer segítségével válhat képessé a munkánk arra, hogy elérje legalapvetőbb célját: a közvetítés sikerét. Az érvelés a retorika keretei közé ágyazódik be, míg a bizonyítás a tudományos gondolkodás egyik kiemelkedően fontos területe. Az átfedések e két stratégia között nyilvánvalóak, egy összefüggés sikeres bizonyítása egy jó érv alapjává válhat, míg a bizonyítás folyamata elképzelhetetlen érvelés nélkül. A jobb áttekinthetőség érdekében azonban érdemes mégis e két területet elkülönítve bemutatni.

A JÓ SZÖVEG LEGALAPVETŐBB ELVÁRÁSAI: KOHERENCIA ÉS KOHÉZIÓ

Minden értelmes szöveggel szemben, tartozzon az bármilyen műfajhoz, létezik két alapvető elvárás, melyek teljesítése nélkül a szöveg nem érheti el a kívánt hatást. Megfordítva, csak akkor beszélhetünk valóban értelmes szövegről – értve ezalatt azt, hogy egy szöveg képes sikerrel közvetíteni egy érvelést – ha megfelel két alapvető elvárásnak. Ezek a koherencia és a kohézió szempontjai.

A koherencia egy szöveg esetében azt jelenti, hogy a szöveg könnyen követhető és egységes, azaz az egyes részek egymásra épülnek és így egy nagyobb egységet alkotnak. Ez a szövegegység három feltétel teljesítése esetén jöhet létre: a szövegnek egy – nem több – fő téma köré kell szerveződnie, az egyes szövegrészeknek logikus rendszerbe kell összekapcsolódnia, és a szövegnek

¹⁶ ARISZTOTELÉSZ: Retorika. (Ford. ADAMIK Tamás.) Budapest, 1999. 29. o.

megfelelő mértékben és módon kell átadnia a közvetíteni kívánt információt. Amennyiben egy szöveg nem koherens, értve ezalatt azt, hogy a fenti három feltételt nem teljesíti, akkor jelentősen csökken a sikeres közvetítés esélye és ez a szöveg sikertelenségét valószínűsíti.

A kohézió követelménye szövegek esetében pedig arra utal, hogy egy szöveg részeinek értelmesen össze kell kapcsolódnia, azaz annak rendelkeznie kell belső rendezettséggel és az ezen alapuló gondolati egységgel. Ez számos eszközzel elérhető¹⁷ – például hivatkozásokkal, alárendelésekkel vagy akár egyszerű ismétlésekkel –, azonban fontos annak tudatában lenni, hogy az alkalmazható eszközök műfajonként eltérhetnek. A jogászai írásra kifejezetten jellemző például az olyan, különféle logikai kapcsolatokat kifejező kifejezések intenzív használata (pl. „ebből az következik, hogy”, „az előbbieket fényében”, „általánosítva a fentieket”, „ellentétben azzal, hogy”), melyek valószínűleg nem nyernék el egy szépíró tetszését.

AZ ÉRVELÉS

Az érvelés legfontosabb módszereinek és típusainak bemutatásánál a klasszikus retorika eszköztárára támaszkodunk. Noha a retorikát alapvetően az élőbeszéd közegében tudjuk a legjobban elhelyezni – erre utal, hogy gyakran használják a magyar nyelvben a szónoki beszéd „tudománya” kifejezést szinonimaként –, a szövegalkotás szempontjából az írásbeli szövegek megfogalmazása is sokat meríthet ebből az örökségből.¹⁸ Természetesen a retorikai hagyomány olyan dimenzióit állítom előtérbe, melyek az írásbeliséghez kapcsolódnak, a szóbeli meggyőzés eszközei például értelemszerűen nem szerepelnek majd e füzetben.

A retorikai hagyomány kiindulópontja, hogy a beszéd és a beszélő meggyőzőerejére három – a beszéd szempontjából külső – szempont van döntő hatással. Ezek: (i.) az *ethosz* – a beszélő személyiségének meggyőzőereje, személyes hitelessége; (ii.) a *pathosz* – a közönségre gyakorolt érzelmi hatása, a beszéd érzelmileg átélhetősége; és (iii.) a *logosz* – a beszéd értelmi meggyőzőereje, azaz az érvelés logikája és „értelmessége”. Az kétségtelen, hogy egy írott szöveg – egy esszé – esetében e követelmények nem érvényesülhetnek a klasszikus, a szónoki helyzetből következő módon, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezeket ne lenne érdemes számba venni az írás kapcsán is.

Nyilvánvaló, hogy egy írásbeli munka kulcsdimenziója a *logosz* – azaz az értelmi meggyőzés képessége –, különösen azért, mert az írásbeli közvetítés teljes mértékben nélkülözi a metakommunikáció – a beszéden kívüli kommunikációs csatorna (pl. mimika, gesztikulálás, mutogatás) – eszköztárát, ami egy szónoknak mindig rendelkezésére áll. Amíg egy szónok szabadon használhatja arckifejezését és testtartását a beszéd jelentésének pontosítására és a hallgatóság befolyásolására, írásban lehetetlen például gúnyos félmosolyokkal, vagy mesterkéltnál vállrándításokkal operálni a meggyőzés érdekében. A metakommunikatív „játéktér” hiánya magyarázza tehát az *ethosz* és *pathosz* korlátozott szerepét és a *logosz* középpontba állítását az írásbeli közlésnél.

17 Lásd részl.: TANKÓ: Professional Writing, 43–46. o.

18 Vö. SZABÓ Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Miskolc, 2002. 233. o.

Mindezek ellenére, például a szöveg szerzőjének személyes tekintélyén keresztül, vagy a tudatos szóhasználattal megidézhetőek kis mértékben e dimenziók, de ez semmiképpen sem tekinthető döntőnek a cél elérése szempontjából.

Az írás során érdemes tehát a szöveg értelmi-logikai megformáltságára koncentrálni, és ez különösen igaz lehet a jogi egyetem műfajai esetében, melyek célja minden esetben az oktató meggyőzése arról, hogy a dolgozatok szerzői képesek egy problémát átlátni és szakmailag kompetensen megnyilatkozni arról.

LINEÁRIS ÉS DIALEKTIKUS ÉRVELÉS

A szövegalkotás szempontjából első lépésként az érvelés két nagy módszerét érdemes megkülönböztetni. Ezek közül az első az ún. lineáris érvelés. Ez a minta szillogizmus klasszikus logikai alakzatára alapul, melyben egy általános tétel alá rendelünk egy egyedi esetet és a kettő premisszát összekapcsoló „középfogalom” alapján levonjuk az általánosításból az egyedi esetre vonatkoztatható konklúziót.¹⁹ E megoldás kiválóan alkalmazható a jogászi írásban, mivel a jogszabályok magas absztrakciós szintjük miatt jó kiindulópontot kínálnak az ilyen típusú érveléshez. Továbbá, általában olyan témáknál, ahol általános összefüggések fényében vizsgálunk egy egyedi jelenséget, ez a minta mindig jó kiindulópontot kínál.

Az érvelés másik nagy, a jogi retorikában különösen gyakran használt típusa az ún. dialektikus argumentáció. Ennek lényege annak felismerése, hogy egyes esetekben alapvetően szembenálló, egymással ellentétes álláspontok ütköztetésén keresztül lehet egy álláspont felé elmozdulni. Követve és témánkhoz alakítva Szabó Miklós értelmezését, a dialektikus érvelés felépítésének két eltérő útja lehet a jogászi írás során. Elsőként lehetséges az, hogy a két ellentétes álláspontot több lépésben ütköztetjük, majd ennek során azokat fokozatosan közelítjük egymáshoz és e lépéseken keresztül egy olyan konszenzushoz jutunk, mely mindkét álláspont számára elfogadható. Erre jó példa lehet egy probléma kapcsán az eltérő tudományos álláspontok közös pontjainak kiemelése és azok alapján egy kompromisszumos megoldás megalkotása. Másodsorban, az ellentétes álláspontok feloldása elképzelhető egy „külső résztvevő bevonásával”,²⁰ azaz egy olyan tudomány vagy más tekintély – nem feltétlenül személy – felidézésével, mely lehetővé teszi valamelyik szempont mellett az elköteleződést.

Ki kell emelni, hogy a dialektikus érvelés alapvetően abban tér el a lineáris érveléstől, hogy míg a lineáris érvelés az előrehaladás képzetére épül, addig a dialektikus érvelés alapvetően párbeszéd – dialógusos – jellegű, azaz feltételezi a két különböző álláspont közötti folyamatos egyeztetést. Ilyen értelemben a dialektikus érvelés mintája kifejezetten alkalmas az eltérő álláspontok bemutatására és ütköztetésére, míg a lineáris érvelés alapvetően egy adott álláspont megalapozását és felépítését szolgálja. Természetesen egy esszében vagy más írásbeli munkában mindkét típus helyet kaphat, és – a munka céljával és jellegével összhangban – össze is kapcsolhatók különféle érvelési láncolatokba.

19 Lásd részl.: SZABÓ: Kommunikáció általában... 140–142. o.

20 SZABÓ: Kommunikáció általában... 247. o.

AZ ÉRVTÍPUSOK CSOPORTOSÍTÁSA

Az érvelés során természetesen számos érvtípus áll a szerző rendelkezésére. Több csoportosítási kísérlet is született ezek osztályozására, a következőkben kettőt mutatok be részletesen. Az első Stephen Toulmin brit filozófus modelljén alapul, míg a második klasszikus, Cicero által készített osztályozáson.

ÉRVELÉSI TÍPUSOK A TOULMIN-MODELL ALAPJÁN²¹

ÉRVTÍPUS	KIINDULÓPONT	ALÁTÁMASZTÁS	ÉRV
ÁLTALÁNOSÍTÁS	Ami igaz egy „jelenség” részére, az igaz az egész jelenségre is	Egy minta X jellemzővel rendelkezik	A nagyobb „jelenség” is rendelkezik X jellemzővel
ANALÓGIA	Ha két „jelenség” feltűnően hasonlít valamiben, akkor más szempontból is hasonló lehet	Tényekkel igazolható két „jelenség” hasonlósága	A két „jelenség” nem csak a nyilvánvaló, hanem feltételezhetően más szempontból is hasonlít
JELRE HIVATKOZÁS	X azt jelzi, hogy Y történik majd	X megtörténik	Valószínűleg Y is meg fog történni
OKOZATOSSÁG	X és Y általában együtt jelennek meg, ezért feltételezhető, hogy okozati viszonyban állnak	X és Y együtt jelent meg többször, és általában X volt az első e megjelenésekben	X Y oka
TEKINTÉLYRE HIVATKOZÁS	Egy szakértő álláspontja egy adott témában valószínűleg helyes	A szakértő valamit állít	Ezért a szakértő álláspontja igaz

Az előbbivel ellentétben a klasszikus retorika ténykérdésekben alkalmazható érvtípusainak csoportosítása kazuisztikusabb és sokkal inkább az érvtípus konkrét alkalmazására koncentrál, mint azok logikai kidolgozására.

A KLASSZIKUS RETORIKA LEGGYAKRABBAN HIVATKOZOTT JOGI ÉRVEI²²

- *a definitione*: egy általános meghatározásból von le következtetést a konkrét helyzetre
- *a partitio*: az egész „jelenségből” – és tulajdonságaiból – annak egy részére következtet
- *a notatio*: egy kifejezés „eredeti” – etimológiai – jelentését idézi fel
- *a coniugatis*: rokon jelenségre, rokon értelemre utal

²¹ Forrás: TANKÓ: Professional Writing. 78–79. o.

²² Forrás: SZABÓ: Kommunikáció általában... 248–249. o.

- *a genere*: egy nemhez/nemfogalomhoz való tartozásból von le következtetéseket
- *a formis*: egy meghatározott fajhoz való tartozásból von le következtetéseket
- *a similitudine*: két jelenség közötti hasonlóságra épít
- *a differentia*: két jelenség közötti különbségre épít
- *ab adiunctis*: két jelenség között valamilyen összefüggést mutat fel és erre épít
- *a consequentibus*: egy „jelenség” lehetséges következményeit hangsúlyozza
- *ab antecedibus*: egy „jelenség” előzményeit hangsúlyozza
- *a repugnantibus*: egy „jelenség” nem logikai következményeit hangsúlyozza („rákövetkezők”)
- *a causis*: egy „jelenség” okaira alapoz
- *ab effectis*: egy „jelenség” hatásait, okozatait hivatkozva
- *a comparatione*: két „jelenség” összehasonlítására épít

A KLASSZIKUS RETORIKA LEGGYAKRABBAN HIVATKOZOTT JOGI ÉRVEI²³

A retorikai hagyomány az előző általános érvtípusok mellett kidolgozta az ún. jogi érvek tipizálását is.

- *per auctoritatem*: egy „tekintélyt” felidézve támasztja alá az érvet
- *per analogiam*: a hasonlóságon alapuló analógia konstrukciójára épít
- *a similibus ad similia*: a hasonlóból a hasonlóra következtet
- *a contrario*: az ellentétből következtet
- *a maiore ad minus*: a töből a kevesebbre következtet
- *ad absurdum*: egy következtetés abszurditását bemutattva támasztja alá az érvet
- *ad finem*: egy jogi rendelkezés céljára hivatkozik
- *per consequentiam*: egy döntés lehetséges következményére hivatkozva érvel
- *per coherentiam*: a jogrend egységességének képzetére hivatkozva érvel
- *ad personam*: egy másik személy hitelességére vagy annak hiányára építi az érvet

Mint látható, számos érvtípus közül választhat egy szerző, és az is észrevehető, hogy vannak szükségszerű átfedések a két megközelítés között. A Toulmin-modellre alapozott érvkészlet lehetővé teszi az érvelés stratégiáinak, egy érv logikai felépítésének a megértését és elsajátítását, míg a klasszikus érvtípusok felvillantják azt, hogy milyen gazdag érvkészlet áll egy jogász rendelkezésére. Ezeket a típusokat természetesen nem kell kívülről megtanulni, hanem meg kell próbálni azokat sok gyakorláson keresztül alkalmazni – erre kiváló lehetőséget kínálnak az egyetemi évek különféle dolgozatai – és ennek során készségszinten elsajátítani.

ÉRVELÉS A JOGÁSZI ÍRÁSBAN: EGY PÉLDA

1961-ben jelent meg René David francia komparatista esszéje, melyben meggyőzően érvelt amellett, hogy minden nyilvánvaló ellentét ellenére a két nagy nyugati jogcsaládot – a kontinentális

²³ Forrás: SZABÓ: Kommunikáció általában... 249. o.

és a common law jogcsaládjait – lehetséges egységes keretben is értelmezni. Ez az álláspont a maga korában komoly vitát váltott ki, és David írásában az ellenérvekre válaszolva fejti ki saját koncepcióját. A szöveg egyes részletei véleményem szerint jól bemutathatják a jogász írás tipikus érvelési módjait és érvkészleteit.

A francia és az angol jog eltéréseiről a bevezetésben így fogalmaz David:

„Mindez igaz és nem is kívánom kétségbe vonni, bár a szembeállítás bizonyos pontokban vagy bizonyos korszakokban kissé erőltetett volt. Különösen a joggyakorlat szerepe sokkal aktívabb és termékenyebb a civil jog országaiban, mint ahogyan ezt a common law országaiban elképzelték; ezzel szemben ezekben az országokban a »precedensszabály« nem olyan szigorú, mint amilyenek azt egykor Franciaországban tekintették. Ennek ellenére helyes az az állítás, hogy az angol és a francia jog között óriási különbségek vannak (...). Ennek alapján úgy tűnik, hogy az ügy le van zárva: ha szigorúan jogi síkra helyezkedünk, akkor létezik vagy létezhet a romanista jogrendszer és a common law rendszere, de nem létezik egy nyugati jogrendszer.”²⁴

Ezután a módszertani megközelítésben rejlő nézőpontbeli különbségekre hívja fel a figyelmet:

„Így áll a helyzet, véleményünk szerint, a nyugati jog létének vagy nemlétének problémájával. Összefügg ez a jog mibenlétének felfogásával, a természetjog és a pozitívizmus tanainak szembeállításával. A »tisztta jogász«, akinek elsősorban a jogi fogalmak és a normák alkalmazásának és magyarázatának technikái fontosak, csak a kontinentális jog és a common law közötti különbségeket látja. Az viszont, aki a jogot politikailag vagy szociológiailag vizsgálja, rokonságot lát a két jogcsalád között, és meg fogja erősíteni egy nyugati jog létezését.”²⁵

Majd, korábbi álláspontja felülvizsgálatával és átértékelésével, a nyugati jog magját a következőképpen határozza meg:

„Ami számomra ma a »nyugati« civilizáció jellemzése szempontjából lényegesnek tűnik, az annak a szerepnek az értelmezése, amit a jog a társadalomban betölt. Nekünk, nyugatiaknak, van egy eszményünk: egy olyan társadalom képe, melyet a lehető legteljesebben – amennyire lehetséges – a jog szabályoz. (...) Eszményképünk a jog uralma, vagyis a rule of law. Ez az eszménykép napjaink társadalmaiban többé-kevésbé tökéletlenül valósult meg, de törekszünk fokozatos megvalósítására, és csakis anarchiát, zsarnokságot és káoszt tudunk elképzelni egy olyan társadalomban, amelyik visszautasítaná a jog eszméjét.”²⁶

24 DAVID, René: Létezik-e nyugati jog? (Ford. FEKETE Balázs.) In: FEKETE Balázs (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Budapest, 2006. 100. o.

25 DAVID: Létezik-e nyugati jog? 101. o.

26 DAVID: Létezik-e nyugati jog? 102. o.

1. Érdemes megfigyelni, hogy David szövege nem csak a tiszta érvelés, de a retorika más szempontjaiból is, különösen a pathosz szemszögéből, jelentős teljesítmény. David, véleményem szerint, a tudományos érvelésre teljesen tudatosan ráépít egy patetikus réteget is, mely a nyugati jog koncepciójával való érzelmi azonosulást hivatott erősíteni. Ennek érdekében többször megtöri David a szigorúan vett „száraz és precíz” tudományos írás szabályait, leginkább a szóhasználat terén. Keressen erre példákat! Vajon elfogadható egy tudományos célú szövegben egy ilyen – erősen patetikus – stílusréteg? Érveljen az elfogadhatóság mellett és azzal szemben is!
2. Az előbbiekre ellenére David műve alapvetően mégis egy tudományos igényű tanulmány. Az első fejezetben bemutatott szempontok segítségével keressen példákat, melyek azt jelzik, hogy – noha a határterületen mozog – mégis alapjaiban jogi szövegről van szó ebben az esetben! A szókészlet mennyiben utal a jogi szöveg jellegére? Milyen „tipikus” jogi kifejezéseket talál e részletekben?
3. Mint láthattuk, a koherencia és a kohézió alapvető követelmény a jogász írásban is. A fenti részletekben milyen eszközök segítségével teremti meg e két feltételt David? Keressen ezekre példákat!
4. Milyen érvelési mintára épülnek a fenti részletek? Találhatunk e részletekben példákat a lineáris és a dialektikus érvelésre?
5. David széles körben használ retorikai érvtípusokat állításai alátámasztására. Keressen példákat a szövegből és magyarázza meg azokat! A felismerést segítheti a klasszikus retorikai lista, míg a magyarázatukban a Toulmin-modell alapján készített csoportosítás lehet a segítségére.

A BIZONYÍTÁS

A bevezetőben már jeleztem, hogy az érvelés és a bizonyítás közötti különbségtétel viszonylagos, mindkettő célja, hogy a szöveg sikeresen közvetítse a szerző gondolatait. Az is nyilvánvaló, hogy a társadalomtudományos bizonyítás, melyre a jogtudományi munka is támaszkodik, részleteit nem lehet kimerítően e füzet keretei között bemutatni. Ennek ellenére azonban a legalapvetőbb kérdéseket mégis érdemes megvizsgálni, ezek ugyanis jó kiindulópontot kínálhatnak a gyakorláshoz és ezen keresztül az ismeretek elmélyítéséhez.

Rezsőházy Rudolf szerint a bizonyítás kulcsszereppel bír a tudományos jellegű tevékenységekben, mivel arra szolgál, hogy a kutató be tudja mutatni állításai helytállóságát. „A bizonyítás az értelem eljárása, mely azt célozza, hogy az állítások igazságát (valóságosságát) kimutassa. Azt is mondhatnánk, hogy a bizonyítás felsorolja mindazokat az érveket, melyek kiinduló hipotéziseinek helyességét erősítik.”²⁷ – érvel Rezsőházy a bizonyítás alapvető funkciójának meghatározásánál. Ezen a ponton lehet – véleményem szerint – a bizonyítást az érveléssel összekapcsolni. Ugyanis a különféle bizonyítási eljárások – elnagyoltan és tágan értelmezve – valójában azt mutatják meg, hogyan tudjuk érveinket olyan nagyobb mintázatokba rendezni, melyeket a tudománnyal foglalkozók „bizonyító erejüként” fogadnak el. Azaz, a különféle bizonyítási módok lehetőséget kínálnak arra,

²⁷ REZSŐHÁZY Rudolf: Bevezetés a társadalomtudományok módszertanába. Budapest, 2016. 75. o.

hogy a tézisünket alátámasztó érveket a tudományos gondolkodás bevett mintái szerint össze-
rendezzük olyan nagyobb alakzatokba, melyek alkalmasak arra, hogy „erős” érvrendszereket
építsünk fel.

Általánosságban három fő követelményt határozhatunk meg egy sikeres bizonyítással szem-
ben. Akkor lehet eredményes a bizonyítás, ha kizárja a véletlent, azaz olyan magyarázatot kínál,
mely azt jelzi, hogy tézisünk nem a véletlen eredménye, hanem érvekből összeálló magyará-
zaton alapul. Továbbá a bizonyításnak mindig ellenőrizhetőnek kell lennie, azaz kielégítően be
kell mutatni érvelésünk módszertani alapjait, előfeltételeit. Végző soron lehetővé kell tennie a ku-
tatás megismételhetőségét, azaz azt, hogy mások ellenőrizhessék gondolatmenetünk helyessé-
gét. Utolsóként, egy sikeres bizonyítás mindig ellentmondásmentes, értve ezalatt azt, hogy mint
gondolatmenet koherens és racionális.

Rezsőházy társadalomtudományok területén a bizonyítás öt lehetséges útját mutatja be (össze-
hasonlítás, az egyedi esetek magyarázata, a multidiszciplináris eljárás, a funkcionális elemzés
és a többváltozós elemzés), azonban ezek közül hármat szeretnék kiemelni, mivel ezeket alkal-
mazzák legtipikusan a jog tudományos igényű elemzésénél.²⁸

AZ ÖSSZEHAJONLÍTÁS

Az összehasonlítás útján történő bizonyítás talán az emberi gondolkodás egyik leggyakrabban
használt módszere. Elég csak abba belegendolni, hogy már a világ megismerése is lehetetlen
lenne összehasonlítás nélkül, mivel az új információkat mindig a már rendelkezésünkre álló ha-
sonló információkkal összevetve értelmezzük. Míg a természettudományok alapvető eszköze
a laboratórium, ahol különféle jelenségeket tesztelhet, addig a társadalomtudós ilyenfel érte-
lemszerűen nem rendelkezik, azonban az összehasonlítás lehetőséget ad arra, hogy hasonló, de
különböző társadalmi-történeli környezetben megtörténő jelenségeket összehasonlítsen. Az
összehasonlítás leggyakrabban a hasonlóság, a különbözőség okainak feltárására irányulhat,
ill. lehetővé teheti az okozatosság kérdésének (vajon egy jelenségből egy másik következik-e?)
vizsgálatát is.

A jogi kérdések és problémák vizsgálatának egyik alapvető módszere – összhangban az elő-
zőekkel – természetesen szintén az összehasonlítás. Jelentősen erősítheti érvelésünket, ha egy
tézis vizsgálata kapcsán bevonunk a vizsgálódásba külföldi vagy eltérő történeli korszakban
született jogszabályokat vagy más jogi jelenségeket. Nem is véletlen, hogy mind a jogpolitikában,
mind a tudományos igényű jogi gondolkodásban a jogtörténet legkorábbi korszakai óta valami-
lyen módon megjelent az összehasonlító módszer alkalmazása. Napjaink összehasonlító jogi iro-
dalmának egyik fontos problémája, hogy vajon a hasonlóságok vagy a különbözőségek kutatását
kell az összehasonlítás során előtérbe helyezni.²⁹

28 A részletek: REZSŐHÁZY: Bevezetés... 79–86. o.

29 Kiindulópontként: PÉTERI: Jogösszehasonlítás.

A MULTIDISZCIPLINÁRIS ELJÁRÁS

Nyilvánvaló, hogy egyetlen társadalmi-történeti jelenség sem ismerhető meg kizárólag egy tudományterület oldaláról. A minket körülvevő világ valódi összetettsége csak úgy tárulhat fel, ha az egyes területek szemléletét és módszereit kombináljuk annak érdekében, hogy egy valóban árnyalt képet kapjunk a vizsgált kérdésről. Továbbá, ha az eltérő tudományterületekkel elért eredmények ugyanabba az irányba mutatnak, akkor ez megerősíthet minket abban, hogy a magyarázatunk alapvetően helyes. Azaz, a tudományterületek kombinálásának mind a megismerés árnyaltsága, mind a bizonyítás helyessége szempontjából jelentős hozzájárulás van.

Noha a jogról való gondolkodás területén igen csábító a „tisztá” jogi dogmatikai gondolkodás, mivel azt az illúziót nyújtja, hogy a jog pusztán a jogi gondolkodás eszközeivel kimerítően megismerhető, napjainkban e megközelítésnek igencsak lecsökkent a létjogosultsága. A hetvenes évektől kezdve rohamos fejlődésen mentek keresztül azok a jogtudományi irányzatok, melyek a jogot egy „másik” tudományterület eszközeinek bevonásával kívánták vizsgálni, elég ennek illusztrálására csak olyan területek kibontakozására gondolni, mint a „jogszociológia”, „jog és közgazdaságtan”, „jog és pszichológia”, „jog és irodalom” vagy „jog és érzelmek”. Azaz, napjainkban már egyáltalán nem eretnenség egy jogi kérdés tárgyalása kapcsán más társadalomtudomány területéről származó érvek felhasználása – sőt, kifejezetten erősítheti bizonyításunkat.³⁰

A TÖBBVÁLTOZÓS ELEMZÉS

A társadalomtudományok egyik bevett módszere, hogy az egyedi jelenségeket számszerűsíthető adatokra próbálják meg „lefordítani”, annak érdekében, hogy a statisztika matematikai módszerei segítségével erősítsék meg bizonyításukat. A statisztikai elemzés kiváló lehetőséget ad arra, hogy a látszólag teljesen egyedi és önálló jelenségek mögött rejlő – „nagyobb” vagy „szélesebb körű” – összefüggéseket átírjuk a számok nyelvére és így a bizonyításunk meggyőzőerejét jelentősen megnöveljük. Alapvető e területen az ún. függő és független változók megkülönböztetése, mely az egyes egyedi problémák tőlük független, azok hátterét alkotó tényekkel való összekapcsolását és így magyarázatát teszi lehetővé.

A jogszociológia második világháború utáni története jól illusztrálja, hogy milyen lehetőségek rejlenek a statisztikai módszerek alkalmazásában a jog elemzése területén. Ezt az áttörést a „jog és közgazdaságtan” sikere tovább erősítette, így napjainkra már teljesen elfogadott jogi jelenségek statisztikai és matematikai irányú vizsgálata. Egy-egy adatsor beemelése az érvelésünkbe, azok összekapcsolása és elemzése jelentősen növelheti érvelésünk bizonyító erejét, és a legalapvetőbb módszerek még azok számára is könnyen elsajátíthatóak, akiknek valamilyen okból ellenérzései lehetnek általában a matematikai módszerekkel szemben.³¹

30 Kiindulópontként lásd e kötet tanulmányait: FEKETE Balázs – FLECK Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelméletéről*. Budapest, 2015.

31 Kiindulópontként: FLECK Zoltán – GAJDUSCHEK György: *Empirikus kutatás a jogban*. In: JAKAB–MENYHÁRD (szerk.): *A jogtudománya*. 101–131. o.

A BIZONYÍTÁS: PÉLDÁK

Rövid részletek segítségével szeretném illusztrálni, hogy egy jogi kérdésről szóló szövegben hogyan alkalmazzák a fenti bizonyítási módszereket.

A hetvenes-nyolcvanas évek egyik legjelentősebb német összehasonlító jogásza, Konrad Zweigert, a jogrendszerek csoportosítási szempontjait elemezve a következőket állapítja meg a jogi gondolkodásmódok eltéréseiről:

„Az angol common law döntésről döntésre, a fokozatosan gyarapodó hagyomány útján fejlődött, ezért nem törvényi jog, hanem esetjog. Ezzel szemben a kontinentális jogfejlődés a római jog recepciója óta Justinianus Corpus Jurisának interpretációjától a törvénykönyvekben történő absztrakt normaalkotásig jutott. A common law tudománya így eredetét tekintve bírói, míg a kontinensé skolasztikus. A nagy jogászok Angliában bírók voltak, a kontinensen jogtudósok.”³²

A jog multidiszciplináris elemzésének egyik karakterisztikus megközelítése az ún. „jog és irodalom”, mely az irodalomtudomány eredményeit alkalmazva foglalkozik a jogi jelenségekkel. Nagy Tamás e részlete bemutatja e szemlélet legalapvetőbb jellemzőit:

„Ami viszont az irodalomban a létmódjához egyébként is hozzátartozó sajátosság, és egyben immáron tudatos program, az – a másik oldalról – a jogjegyzőkönyveinek természete (...) a nyomozati, ügyészégi, bírósági stb. iratok lapjain lépten-nyomon felbukkannak a szépirodalmi valóságteremtés műveletei – a jegyzőkönyveket átítatja a fikció. E műveletek jelenlétét és működésüket a jogi szövegekben nem csak a kifejezetten erre vonatkozó szemiotikai, retorikai kutatások mutathatják be, de belátásokat nyerhetünk olyan vizsgálódásokból, amelyek általában az elbeszélte történetek (narratívák) jellegzetességeit vizsgálják az élet különféle területein.”³³

Végül Sajó András egyik kiemelkedő művének – *Látszat és valóság a jogban* –, mely a magyar jogszociológia egyik klasszikusává is vált, részletével szeretném a többváltozós elemzés létjogosultságát felvillantani:

„Az ismeretek alakulásában a társadalmi rétegződés jelentős különbségekre vezet, és pedig különösen a rétegződést mindennél inkább befolyásoló iskolázottság szerepe tűnik magyarázó erejű tényezőnek. Az ismeretek iskolázottság szerinti eltérése jelzi a társadalmi jogtudat belső megosztottságát, részben azonban forrása is annak. Közvetlen pozitív kapcsolat elsősorban ott mutatkozik a jogismeret és az iskolázottság között, ahol a jogismeret a politikai hírfogyasztástól függ. (Az országgyűlés törvényhozó szerepéről a felsőfokú végzettségűek háromnegyede tud, míg a 8 elemivel sem rendelkezők negyede sem. A büntetőjogi kérdések ismereténél már nincs lineáris kapcsolat a magasabb végzettséggel...)”³⁴

32 ZWEIGERT, Konrad: A jogkörök tanáról. (Ford. NAGY Ákos és SZASZOVSKY Géza.) In: FEKETE: A jogösszehasonlítás elmélete. III. o.

33 NAGY Tamás: Josef K. nyomában. Máriabesnyő–Gödöllő, 2010. 8. o.

34 SAJÓ András: Látszat és valóság a jogban. Budapest, 1986. 287. o.

1. Mindhárom részlet egy-egy jogi kérdéssel foglalkozik (Zweigert: a kontinentális jog és common law jogi gondolkodásának eltérései; Nagy: a fikció jelenléte a jogi szövegekben; Sajó: a jogismereti szint összefüggése az iskolázottsággal), azonban a választott bizonyítással összhangban jelentősen eltérő nyelvi keretek között. A jogi mellett milyen további szaknyelvi kifejezéseket találhatunk ezekben a részletekben? Hogyan erősítik meg ezek a kifejezések a jogi problémákról való beszédmódot? Van egyáltalán ilyen hatásuk?
2. Mint láttuk, a bizonyítás feladata, hogy az érveinket egy bevett és széles körben alkalmazott tudományos mintázatba rendezze. Hogyan történik meg ez a fenti részletekben? Hogyan ismerhetők fel a három nagy bizonyítási módszer jellegzetességei e részletekben?
3. Egyik részlet sem tartalmazza a szerző téziséét. Próbálja meg a részletekben található érvek alapján megalkotni a szerző feltételezett téziséét! Mindeközben figyeljen arra, hogy a jó tézis sosem bonyolult és zavaros, hanem egyszerűen, gyakran egy bővített mondatban megfogalmazható.
4. Mindhárom részlet tartalmaz egy ún. kulcsmondatot, mely a bekezdés lényegét adja, amint erről már korábban olvashatott. Keresse meg ezeket a kulcsmondatokat a lehető legegyszerűbb formában! Hogyan próbálják az egyes részletek e kulcsmondatokat alátámasztani? Milyen érveket és egyéb nyelvi eszközöket használnak ehhez?

5 UTÓSZÓ

E rövid füzet lezárásaként két gondolatot szeretnék megosztani az olvasóval. Mindkettő saját tapasztalataimon alapul és így személyes meggyőződésemet tükrözi.

Elsőként arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy senki sem születik kiváló íráskészséggel, hanem ezt a készséget folyamatos gyakorlással kell és lehet elsajátítani. Nem szabad ezért megijedni, ha az első munkáink ügyetlennek tűnnek, és nagyon nehezen készülnek el. Mindig arra kell emlékeztetnünk magunkat, hogy egy hosszú út első lépéseit tesszük meg, a hibáink és tévedéseink miatt pedig nem elkeseredni kell, hanem tanulunk belőlük.

Ha írni kezdünk, akkor visszajelzéseket is fogunk kapni. Bár mindannyian erre vágyunk, e visszajelzések nem mindegyike lesz pozitív, hanem sok kritikával is találkozunk majd munkáink értékelése során. A legrosszabb ebben az esetben, amit tehetünk, ha a kritikát „személyes ügynek tekintjük” és a szívünkre vesszük. Bármennyire is nehéz elfogadni ezt, a kritika az írás szükség-szerű velejárója, különösen egy olyan területen, mint a jog, mely egyébként is a különféle álláspontok és értelmezések közötti vita és egyeztetés körül forog. A kritika – szerintem – valójában ajándék, mivel, bármennyire is rosszul esik egyes esetekben, minden kritikai megjegyzésből tanulhatunk valamit, ami a hasznunkra válik. Néha ez a tanulság nem több, mint annak konstataciója, hogy mindnyájan emberek vagyunk e létforma minden esendőségével, de a legtöbb esetben valóban hasznos szakmai és egyéb szempontokkal gazdagodhatunk.

Összegezve, az írás egyáltalán nem könnyű, de megéri gyakorolni, hiszen nagyon gyakran a szakmai előmenetelünk függhet tőle. Másrészt, a legtágabban értelmezve: az írás is alkotás, és így megismerhetjük az alkotó munka örömét és az azzal együtt járó, semmi máshoz nem hasonlítható belső elégedettséget.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ACZÉL-PARTOS Adrienn: Jogi könyvtárak és adatbázisok. In: JAKAB András–MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jogtudománya*. 579–642. o.

ADAMIK Tamás – A. JÁSZÓ Anna – ACZÉL Petra: Retorika. Budapest, 2004.

COVER, Robert M.: The Supreme Court, 1982 Term. Nomos and Narrative. *Harvard Law Review*, (1983–84) 4–68. o.

FEKETE Balázs – FLECK Zoltán (szerk.): Tanulmányok a kortárs jogelméletről. Budapest, 2015.

FEKETE Balázs – JAKAB András: A jogtudományi munka alapjai. In: JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jogtudománya*. Budapest, 2015. 696–710. o.

FLECK Zoltán – GAJDUSCHEK György: Empirikus kutatás a jogban. In: JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jogtudománya*. Budapest, 2015. 101–131. o.

GENETTE, Gérard: Transztextualitás. *Helikon*, (1996) 1–2. 82–90. o.

NAGY Tamás: Josef K. nyomában. Máriabesnyő–Gödöllő, 2010.

PÉTERI Zoltán: Jogösszehasonlítás. Történeti, rendszertani és módszertani problémák. Budapest, 2010.

REZSŐHÁZY Rudolf: Bevezetés a társadalomtudományok módszertanába. Budapest, 2016.

SAJÓ András: Látszat és valóság a jogban. Budapest, 1986.

SZABÓ Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Miskolc, 2002.

TANKÓ, Gyula: Professional Writing. The Academic Context. Budapest, 2016.

TREMEL Flórián: Retorika és igazságszolgáltatás. Budapest–Pécs, 2014.

AZ IDÉZETEK FORRÁSAI

AHMATOVA, Anna: Alkotás. (Ford. RAB Zsuzsa.)

ARISZTOTELÉSZ: Rétorika. (Ford. ADAMIK Tamás). Budapest, 1999.

CAMUS, Albert: Az idegen. (Ford. ÁDÁM Péter és KISS Kornélia.) Budapest, 2016.

DAVID, René: Létezik-e nyugati jog? (Ford. FEKETE Balázs). In: FEKETE Balázs (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Budapest, 2006. 99–105. o.

PÉTER László: A magyar nacionalizmus. In: PÉTER László: *Az Elbától keletre*. Budapest, 1998. 60–85. o.

PÉTERI Zoltán: Jogegységesítés és jogharmonizáció. In: PÉTERI Zoltán: *Jogösszehasonlítás. Történeti, rendszertani és módszertani problémák*. Budapest, 2010. 230–240. o.

REZSOHAZY, Rudolf: *Sociologie des valeurs*. Paris, 2006.

WHITE, James Boyd: *The Legal Imagination. Abridged Edition*. Chicago–London, 1985.

ZWEIGERT, Konrad: A jogkörök tanáról. (Ford. NAGY Ákos és SZASZOVSKY Géza). In: FEKETE Balázs (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Budapest, 2006. 106–115. o.

ISBN 978-963-284-897-6

9 789632 848976